

LA DEUTECRÀCIA COM A AMENAÇA GLOBAL

**IOLANDA FRESNILLO,
PLATAFORMA AUDITORIA CIUTADANA DEL DEUTE**

Índex

■ Part I: Context	3
La nostra crisi del deute, la seva crisi del deute.....	3
La crisi del deute en els països empobrits no s'ha acabat.....	7
Breu història de l'endeutament i l'austeritat al Sud	11
■ Part II: Casos	15
Els riscos de no pagar: Argentina i els fons voltors	15
El preu del "perdó" del deute.....	16
Pagar el deute o seguir aïllat	19
Blanqueig de deutes, d'Amèrica Llatina a Europa	20
Blanquejant i eternitzant deutes bancaris, el cas irlandès	21
Grècia, quitances i nous deutes, refinançament a la llatinoamericana eternitzant el deute i l'austeritat	22
Xipre, entre el capitalisme financer i la crisi grega	24
El deute al Carib, condemnats a la pobresa.....	25
El deute i l'FMI, dos obstacles més per les revolucions àrabs.....	26
■ Part III: Alternatives	29
Atacant el deute i l'austeritat també més enllà de les nostres fronteres	29
Deute il·legítim, una qüestió de justícia.....	30
Davant la deuteocràcia, l'auditoria ciutadana com a exercici de democràcia real	33
Bibliografia	37

■ **TEXTOS:** IOLANDA FRESNILLO.

■ **APORTACIONS:** GRISELDA PIÑERO, TOM KUCHARZ, INÉS MARCO

BARCELONA, NOVEMBRE 2013

■ PART I: CONTEXT

La nostra crisi del deute, la seva crisi del deute.

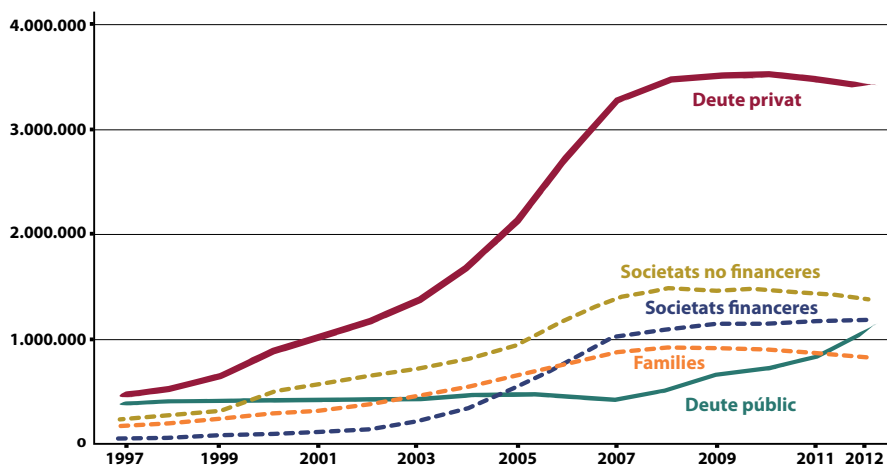
La població espanyola, igual que la grega o la portuguesa, està patint les criminals conseqüències de les polítiques d'austeritat que s'imposen darrera la cortina del deute. Un deute que s'ha acumulat durant dècades fins a fer-se insostenible, y que sovint no ha revertit en el benestar de la població que després ha hagut d'assumir-ne el pagament. El procés d'endeutament deriva, a través de diferents mecanismes, en un enriquiment del creditor a costa de l'empobriment del deutor.

Així doncs, a l'Estat espanyol, amb l'excusa del dèficit i en el marc d'un procés de creixent deute públic, s'han imposat retallades en sanitat, educació, dependència, habitatge, atenció a les víctimes de la violència masclista, i altres drets socials.

A l'Estat espanyol, el mal anomenat període d'"auge" econòmic (1996-2007) es va sostenir en una dinàmica de creixent endeutament privat, que ja el 2007 equivalia a un 311,3% del PIB. Amb l'arribada de la crisi, l'aplicació de la recepta clàssica de l'austeritat i les reformes neoliberals, aquest elevat deute privat s'ha estabilitzat, alhora que s'ha produït un transvasament de deute al sector públic. El deute públic ha passat del 41,1% del PIB el 2007 al 101,9% a finals de 2012 (Medialdea et al., 2013). De la mateixa manera, s'ha disparat el percentatge de recursos públics destinats cada any a pagar els interessos d'aquest deute. El pagament dels interessos del deute previstos per 2014 és de 36.590 milions d'euros, l'11% del pressupost, la segona partida després de les pensions. Aquest any 2013

la quantitat reservada per al pagament d'interessos és encara més gran, de 38.590 milions d'euros. Del 2008 al 2012 portem gastats 113.156 milions d'euros només en interessos. Si tenim en compte no només els interessos, sinó també el retorn del diner prestat (és a dir, l'amortització del deute) el total de recursos destinats al pagament del deute serà el 2014 de 104.923 milions euros, equivalent al 24% del pressupost, superant la partida destinada al pagament de pensions (104.627.000 d'euros previstos per al 2014).

■ Gràfic 1. Evolució del deute espanyol per sectors (1997-2012). Milions de dòlars.

Aquest augment de recursos destinat al pagament del deute es dona en un marc en el qual les retallades en polítiques socials¹ superen els 120.000 milions d'euros si comptem des de 2010 a 2013. Així, l'altra cara de la moneda del creixent deute públic és l'increment de la pobresa i les desigualtats. La població en risc de pobresa ha augmentat del 19,6% el 2007 al 21,1% el 2011 (5 milions de persones). Segons el "Baròmetre Social d'Espanya" les polítiques governamentals han generat greus problemes per a un ampli sector, molt especialment per als qui pateixen desnonaments i es troben a l'atur, sobretot si no reben cap prestació d'atur (2,8 milions de persones) i/o si tots els membres del seu grup de convivència es troben sense feina (una de cada deu llars). Mesures com les pujades de l'IVA, de la llum o del transport, junt amb la congelació de les pensions, augmenten l'empobriment.

1 Es pot trobar una eina web que descriu cronològicament les retallades a: <http://elrecortometro.org/>

Així mateix, les successives reformes laborals i la política de retallades salarials, aplicades pels diferents governs des que va començar la crisi, han fet retrocedir el salari real mitjà en 4,8% en el bienni 2010-2011, en el que sembla l'inici d'una tendència per als propers anys. La desigualtat d'ingressos entre els salaris s'ha ampliat així com les desigualtats salarials per sexe i edat. La retribució mitjana de les dones ha estat un 31,5% inferior al salari mitjà (encara que la seva càrrega de treball domèstic i extra-domèstic supera en un 20% a la masculina). Per la seva banda, la dels joves és del 60,6% inferior. Entre els grups més afectats destaquen la immigració no comunitària, pels que la taxa de risc de pobresa supera el 50%, i els gairebé 4 milions de persones amb diversitat funcional, pels que l'accés a l'ocupació en l'edat laboral (28%) està molt per sota de la mitjana del país (66%) pel que depenen d'ajudes públiques que van pel camí de desaparèixer. La població femenina també ha estat la que ha suportat en major mesura l'impacte de les retallades.

QUADRE 1: DEUTE I GÈNERE

Els impactes socials del deute són especialment importants en els grups més vulnerables, entre el que es troben les dones, que no només veuen limitats els seus drets (ja que les retallades afecten de manera especial a programes i polítiques adreçades a les dones i nenes), sinó que a més han d'assumir el cost de la reducció dels serveis socials que abans prestava l'Estat. En ser responsables gairebé en exclusiva de les tasques de cura, amb la reducció de serveis socials, les dones acaben per intensificar el temps de treball domèstic per suplir i compensar els déficits d'aquests serveis socials (Ezquerro, 2011). A això cal afegir reduccions importants o l'eliminació dels pressupostos públics de les partides per a polítiques d'igualtat o prevenció de violència de gènere, una situació que ja havia passat durant dècades als països del Sud i que ara està succeint també a Europa. A l'Estat espanyol, per exemple, en els pressupostos del 2013 es preveu una reducció d'un 39% de les partides d'igualtat i un 27% en l'atenció integral a la violència de gènere (quan la mitjana de les retallades és del 8,9%), al que cal afegir l'eliminació del Ministeri d'igualtat. A més, l'incompliment de la llei de dependència, les retallades en sanitat, educació (sectors tradicionalment feminitzats) i habitatge, la congelació del salari mínim, la reforma de l'IRPF, l'augment de l'IVA, l'ajornament en la millora de la pensió de viduitat i la congelació de pensions no contributives, deixen a les dones en una situació de major vulnerabilitat. En aquest sentit, el deute i les mesures neoliberals que l'acompanyen, "reforcen una estructura laboral que descansa en la doble o triple jornada de la dona i en el manteniment dels rols tradicionals del patriarcat" (Muñoz, 2008). De fet, les contribucions econòmiques no retribuïdes i el treball no pagat a les dones, que permeten el funcionament del model capitalista neoliberal, constitueixen un enorme deute social amb les dones.

Les retallades i ajustaments estructurals que s'implementen des del 2010 al nostre país violen els drets humans. Això ho ha ratificat el Centre pels Drets Econòmics Socials i Culturals en el seu informe del 2012 per a Nacions Unides: "La crisi econòmica i les respostes del govern han posat en perill la capacitat d'una gran part de la població d'exercir els seus drets, especialment el dret al treball i a unes condicions laborals decents, el dret a un nivell de vida adequat i el dret a un habitatge assequible"². El Comitè de Drets Econòmics Socials i Culturals de Nacions Unides, es feia ressò de la situació mostrant la seva preocupació per la reducció dels nivells de protecció efectiva de drets com l'habitatge, salut, educació, treball, entre d'altres, com a conseqüència de les mesures d'austeritat en el seu informe del passat maig de 2012³. Ho corrobora també el comissari pels Drets Humans del Consell d'Europa, Nils Muiznieks, en el seu informe d'octubre de 2013: "A Espanya, l'austeritat té impactes negatius en els drets humans"⁴.

Com sabem, aquesta situació no és exclusiva de l'Estat espanyol. El relator especial de les Nacions Unides sobre el deute extern i els drets humans va afirmar en el seu informe de maig del 2013 que les condicions dels rescats de la Troika a Grècia estaven violant els drets humans⁵. El recent informe de Intermón Oxfam "La trampa de l'austeritat" alerta així mateix que "si les mesures d'austeritat continuen, el 2025 entre 15 i 25 milions més d'europaus hauran caigut a la pobresa"⁶. L'informe d'Intermón Oxfam afirma a més que "hi ha clares semblances entre aquests programes d'austeritat i les ruïnoses polítiques d'ajustament estructural imposades a Amèrica Llatina, l'Est Asiàtic i l'Àfrica subsahariana en les dècades de 1980 i 1990" (VVAA, 2013).

En efecte, la crisi del deute que està ofegant els països de la perifèria europea s'assembla molt a la que van viure a les dècades dels 80 i els 90 nombrosos països africans, asiàtics i llatinoamericans, i que de fet continuen vivint avui dia. De la mateixa manera, les conseqüències de les mesures d'austeritat que vivim les poblacions europees són les que han viscut i continuen vivint milions de persones en els països empobrits⁷.

2 <http://www.cesr.org/article.php?id=1285>

3 <http://www.cesr.org/article.php?id=1295>

4 http://sociedad.elpais.com/sociedad/2013/10/09/actualidad/1381331799_592915.html

5 <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=13272&LangID=E>

6 http://www.eldiario.es/economia/Intermon-recuperar-niveles-pobreza-previos_0_174283274.html

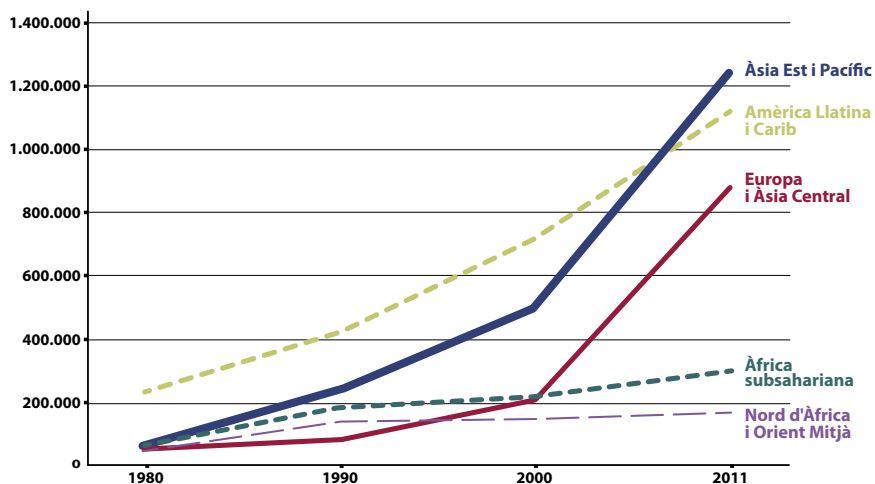
7 Amb països empobrits ens referim a aquells que el Banc Mundial anomena Països en vies de desenvolupament.

El deute ha estat i segueix sent un mecanisme de dominació dels creditors (països més rics, Institucions Financeres Multilaterals i institucions financeres privades) sobre els deutors. Un mecanisme que ha servit com a palanca per imposar un model econòmic basat en les premisses del neoliberalisme. A través del que en els països empobrits van anomenar Plans d'Ajustament Estructural, i que a Europa s'ha anomenat "austeritat", s'intenta assegurar que els creditors cobrin sempre els deutes a costa del benestar de les poblacions. Així el "sistema deute" acaba resultant en un major empobriment de les poblacions, en un menyscabament dels seus drets econòmics, socials i culturals, així com en un augment de les desigualtats. En definitiva, el deute ha suposat i segueix suposant un atemptat als drets humans de les poblacions. El Consell de Drets Humans de Nacions Unides adoptava el 2012 una resolució en la qual s'afirmava que "la creixent càrrega del deute que afronten els països en desenvolupament més endeutats, i en particular els països menys desenvolupats, és insostenible i segueix sent un dels principals obstacles per a aconseguir progressos en el desenvolupament humà i l'erradicació de la pobresa, i [el pagament] del deute ha constret severament la seva capacitat de promoure el desenvolupament social i de proveir els serveis bàsics per a crear les condicions per a la satisfacció dels drets econòmics, socials i culturals" (NNUU, 2012).

La crisi del deute en els països empobrits no s'ha acabat.

Tot i que en els últims 3 o 4 anys l'epicentre de l'anomenada "crisi del deute" és a Europa, la crisi del deute dels països empobrits està lluny d'estar totalment solucionada. El deute total (públic i privat) dels "països en desenvolupament" ha passat de 2,1 bilions de dòlars el 2000 a 4,9 bilions de dòlars el 2011. Si anem més enrere en el temps, entre el 1985 i el 2010 la transferència neta del deute extern públic (la diferència entre els préstecs rebuts i el deute retornat, capital i interessos, en un període determinat; aquesta és positiva quan un país o continent rep més en préstecs del que retorna, i negativa quan és al revés) dels països empobrits ha estat -530.000 milions de dòlars (CADTM, 2012).

■ Gràfic 2. Deute total (públic i privat) per regions. Milions de dòlars.

Tot i que durant els últims anys alguns països havien aconseguit nivells de deute públic extern una mica més sostenibles⁸, el problema de l'endeutament queda lluny d'estar resolt. Als països emergents o que han aconseguit certs nivells de creixement econòmic, una part important del deute extern s'ha reduït, per exemple, a base d'incrementar el deute intern (deute amb creditors del mateix país, encara que sovint es tracti de bancs vinculats a grans bancs estrangers).

A més, en el context de la crisi econòmica global, molts països s'han endeutat encara més per pal·liar els impactes de la crisi global en les seves economies. Els països empobrits, després de l'esclat de la crisi, han vist reduïts els seus ingressos per exportacions, els preus de matèries primeres s'han tornat extremadament canviants, els ingressos per remeses de migrants han caigut i les empreses multinacionals han incrementat els nivells de repatriació de beneficis, a més de seguir amb l'evasió fiscal i la fugida de capitals, deixant cada vegada menys recursos a disposició d'aquests països. De fet, com a resultat de l'evasió fiscal de les empreses multinacionals els països empobrits perden fins a 160.000 milions de dòlars l'any en ingressos fiscals. Tot això ha portat a increments del deute en els països del Sud Global.

⁸ Segons les Institucions Financeres Internacionals (bàsicament l'FMI i el Banc Mundial), la sostenibilitat del deute es defineix en funció de la capacitat econòmica i de pagament dels països, i no té en compte l'impacte que aquest pagament té en els drets humans i drets econòmics socials i culturals de la població. Així doncs, encara que el deute hagués assolit una certa sostenibilitat financera, això no vol dir que el pagament no suposi un perjudici per a la població.

Com afirma un recent estudi publicat per *Jubilee Debt Campaign* al Regne Unit, per a països com Jamaica, Pakistan, Filipines i El Salvador “el pes dels deutes injustos segueix sent un obstacle per al desenvolupament” (Dear, J., Dear, P. i Jones, T., 2013). Tots ells, juntament amb Irlanda i Grècia, entre d’altres, dediquen més d’una cinquena part dels seus ingressos a pagar el deute. De fet, segons dades del mateix FMI, una cinquena part dels països de renda baixa afronten problemes de deute o estan en risc d’afrontar-los⁹. Fins i tot països que han rebut cancel·lacions de deute, com Etiòpia, Moçambic i Níger¹⁰, estan destinant ara més recursos al pagament del deute que abans de rebre aquestes cancel·lacions. La qüestió del deute és especialment greu per a petits països illencs, com Jamaica¹¹, St Kitts i Nevis¹² o Seychelles¹³ que afronten elevats nivells de deute (per sobre del 100% del seu PIB) i nous “rescats” per part de l’FMI, com sempre condicionats a l’aplicació de programes d’ajustament.

Un altre informe recent, “*L’Era de l’Austeritat*”¹⁴, revela que les mesures d’austeritat no són avui una qüestió exclusiva d’Europa. Segons aquest estudi, entre el 2010 i el 2012, en 100 països es van eliminar o reduir subsidis sobre el petroli, agricultura i alimentació, en 98 es van retallar salaris públics, incloent sanitat i educació, en 80 es van “racionalitzar” les polítiques socials, en 86 països es van aplicar reformes de pensions, en 37 es van realitzar reformes de la sanitat, i en 32 països es va aplicar més flexibilització laboral. Pel costat dels ingressos, en 94 països s’han aplicat augments dels impostos sobre el valor afegit (IVA) sobre els productes bàsics, cosa que afecta de manera adversa a les poblacions més vulnerables (Ortiz, I., Cummins, M., 2013). Així mateix, en un estudi publicat anteriorment per la xarxa europea Eurodad sobre els préstecs atorgats a 10 països empobrits per part de l’FMI després de l’esclat de la crisi el 2008, aquests s’han concedit a condició d’implementar congelació de salaris, reducció de dèficit i retallades en la despesa social, o traslladar els augments del preu del petroli i els aliments als ciutadans en forma d’impostos indirectes i pujades de preus (Molina 2009, Yoke Heong, 2009).

Malgrat un cert canvi en la retòrica de l’FMI pel que fa a l’austeritat, arran del cas grec, aquest segueix imposant o donant el seu beneplàcit a les retallades i reformes neoliberals a tot el món. L’FMI afirma que la seva política ha canviat i que segueix, almenys en els països amb menys ingressos, una política de protecció dels més vulnerables i de reducció de la

9 www.imf.org/external/pubs/ft/dsa/dsalist.pdf

10 <http://jubileedebt.org.uk/reports-briefings/report/the-state-of-debt>

11 <http://jubileedebt.org.uk/press-release/call-for-jamaican-debt-cancellation-as-bailout-loan-agreed>

12 <http://www.thestkittsnevisobserver.com/2011/06/10/national-debt.html>

13 <http://www.theguardian.com/business/2013/sep/02/seychelles-tops-list-indebted-nations>

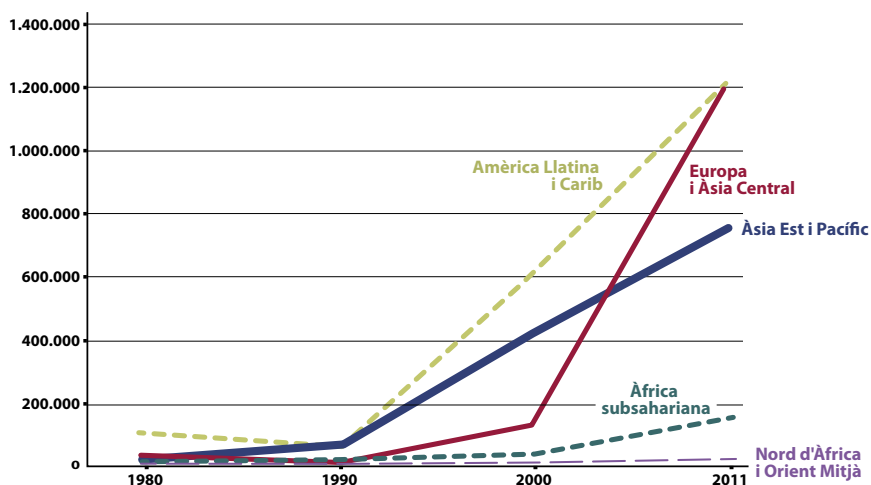
14 http://policydialogue.org/publications/working_papers/age_of_austerity/

pobresa. Però la veritat és que fins i tot la revisió interna que l’FMI va publicar el 2012 sobre les condicionalitats que imposa a les “ajudes”, admet que se segueixen aplicant mesures d’austeritat que tenen impactes socials sobre els més empobrits.¹⁵

D'altra banda, cal tenir en compte que la crisi del deute a la perifèria europea es deu principalment a l'acumulació de deutes privats, que a través dels rescats bancaris es socialitzen i es converteixen en deute públic. Aquest procés es va donar ja en alguns països empobrits, destacant la crisi dels països del Sud-est Asiàtic. Per això és especialment preocupant l'important increment del deute privat en els països empobrits.

Les últimes dades publicades pel Banc Mundial mostren com mentre l'any 2000 el deute públic dels països en desenvolupament era de 1,3 bilions de dòlars i el deute privat de tan sols 0,5 bilions, a finals del 2011 el deute públic havia pujat fins a 1,76 bilions i el privat a 1,71 bilions (tenint en compte només el deute a llarg termini). Des del 2011 el deute privat ha seguit augmentant, superant probablement el deute sobirà als països empobrits. El 2011, mentre els fluxes nets de crèdit a actors privats es va incrementar un 4%, el flux net de crèdit a actors públics o públicament garantit va baixar un 31%. La situació resulta perillosa perquè encara que no tot el crèdit privat estigui garantit pels ens públics, l'experiència històrica ens mostra que els creditors i deutors privats són en últim terme rescatats pels governs i, en última instància, per les poblacions.

■ Gràfic 3. Deute privat per regions. Milions de dòlars.

15 <http://eurodad.org/1544015/>

La història i la situació actual de molts països del Sud ens ensenya també que en la forma com s'afronti la qüestió del deute marcarà el futur del país. Així, no totes les quitances o cancel·lacions de deute resulten beneficioses a mig i llarg termini pel país deutor. I de la mateixa manera, una cancel·lació de deute si no va acompanyada d'una transformació profunda del model econòmic pot suposar un simple alleujament temporal, de manera que en pocs anys el pes del deute es torna a fer insostenible.

Revisar la forma com els diferents països han afrontat, i segueixen afrontant, les crisis del deute no només ens pot ajudar a comprendre quins camins seguir per fer front a la nostra pròpia crisi, sinó també unir forces per superar de forma conjunta la dictadura del deute.

Breu història de l'endeutament i l'austeritat al Sud.

La crisi del deute es va originar al Sud Global durant la dècada dels setanta, quan bancs del Nord i Institucions Financeres Internacionals van inundar els països del Sud de crèdit barat. L'excés de liquiditat a causa de l'augment del preu del petroli, la necessitat de subvencionar les exportacions i l'ús del crèdit com a instrument de suport a governs amics durant la guerra freda, van ser alguns dels factors que van fer augmentar els préstecs cap als països del Sud i, per tant, el seu deute extern. En qualsevol cas, en l'origen d'aquest augment trobem no només la necessitat de crèdit per part dels receptors al Sud, sinó també, i sobretot, la necessitat de fer fluir els recursos, de subvencionar les exportacions i de comprar aliats polítics per part dels prestadors (Perkins, 2004). A inicis dels vuitanta, la brusca pujada dels tipus d'interès i la caiguda dels preus internacionals de les matèries primeres van portar a molts països a una crisi de deute que encara avui pesa sobre ells.

Els països que no van poder fer front als alts nivells de sobreendeutament van acudir a les Institucions Financeres Internacionals, especialment l'FMI i el Banc Mundial, a la recerca d'ajuda. Amb el pretès objectiu d'estabilitzar les economies afectades per les crisis i reestructurar-les de manera que poguessin afrontar totes les necessitats dels pagaments del servei del deute, aquestes institucions, a canvi de nous crèdits, van imposar durs *Programes d'Ajustament Estructural (PAE)*. Amb els anys, aquests programes han anat rebent diferents noms i adjectius, però en essència segueixen el mateix esquema, el marcat pel conegut com a *Consens de Washington* (Ramos, 2003). Amb l'objectiu a curt termini d'eliminar el dèficit públic, equilibrar la balança de pagaments i controlar la inflació; i

a llarg termini de modificar l'estructura productiva per a fer-la més eficient en la seva inserció en el mercat mundial. Aquests ajustaments imposen mesures com la reducció de la despesa i la inversió pública, la privatització d'empreses de l'Estat, fins i tot en sectors estratègics, i la desregulació laboral. Es redueix el paper de l'Estat, d'allò que és públic, considerat com a ineficient i deficitari per naturalesa, atorgant un paper més rellevant en l'economia als actors privats, les grans empreses transnacionals, els processos d'exportació i consolidació de mercats internacionals, i la desregulació comercial i financera (Marco i Fresnillo, 2011). *The Economist* definia el *Consens de Washington* a finals dels noranta de la següent manera: "Els seus pacients s'estenen per tot el món, de Veneçuela a Vietnam. Els doctors es troben un davant de l'altre a la *19th Street* de Washington [en referència al Banc Mundial i l'FMI] i, junts, dispensen la seva medicina. Els seus remeis inclouen dures polítiques fiscals i monetàries, més llibertats per al comerç i el capital, i privatització"¹⁶. Lluny de ser superat, la crisi ha donat nova vida a les tesis del *Consens de Washington*, aplicant les seves receptes a tota Europa.

Segons la UNCTAD, aquests plans d'ajustament implementats sota la guia de les Institucions Financeres Internacionals han tingut un impacte especialment sever en els més pobres i altres grups socialment vulnerables, com ha estat demostrat per una sèrie d'estudis sobre l'impacte de la crisi del deute del 1982 a Amèrica Llatina i Àfrica Subsahariana i les implicacions socials de la crisi del Sud-est Asiàtic del 1996-97" (UNCTAD, 2012).

El mateix esquema d'ajustament que s'està aplicant als països europeus i que segueix vigent en molts països del Sud que recorren a l'FMI a la recerca de crèdit per fer front als seus problemes de pagament del deute o de desequilibris en la balança comercial (Fresnillo, 2010), ha estat el responsable d'un autèntic genocidi als països del Sud durant les últimes tres dècades. La imposició de limitacions a la despesa social i al dèficit públic provoquen, com sabem molt bé, retallades en els drets econòmics, socials i culturals de les ciutadanes, limitant l'accés als serveis públics de salut i educació, augmentant la precarietat en el treball i la desocupació, dificultant l'accés als béns bàsics de consum, entre ells l'habitatge, i incrementant la desigualtat de classe social i de gènere. Entre el 1980 i el 1990 el nombre de persones vivint sota el llindar de la pobresa a Amèrica Llatina es va incrementar de 144 a 211 milions. A l'Àfrica, el nombre de persones vivint en l'extrema pobresa (menys de 1,25 dòlars

¹⁶ *Sick patients, warring doctors*: *The Economist*. 18 de setembre de 1999. Citado en "El qué, el quién, el cómo y el por qué del Consenso de Washington" David Llistar, ODG, Novembre de 2002. <http://www.odg.cat/documents/publicacions/CW-David-NOV02.pdf>

al dia) es va incrementar de 205 milions l'any 1981 a 330 el 1993 (Jones, 2012). Però a més, el creixement econòmic per càpita va ser negatiu en les dues regions durant l'aplicació dels programes d'ajustament estructural (-0,5% a Amèrica Llatina i -1,5% a Àfrica entre 1980 i 2000), i el deute no es va reduir (de mitjana a Amèrica Llatina i Àfrica el deute extern va passar del 17% del PIB el 1980 al 33% del PIB el 1990). En definitiva, els costos de les crisis i dels plans d'ajustament per, en teoria, superar-les, "recauen directament sobre la classe treballadora més precaritzada, les persones en processos d'exclusió social, i el medi ambient. No obstant, s'evita afectar les classes propietàries del capital" (Qui deu a Qui, 2011).

Els Plans d'Ajustament Estructural no només impliquen retallades i impactes socials, sinó que també suposen la imposició d'un model econòmic basat en l'obertura dels mercats i l'exportació a qualsevol preu, amb l'únic objectiu d'aconseguir divises per pagar als creditors. Als països del Sud aquest model ha suposat una dura càrrega també per al medi ambient. L'única sortida a la crisi, segons aquesta visió neoliberal, és una fugida cap endavant en un model de creixement il·limitat basat en l'explotació dels recursos naturals (energètics, agrícoles, minerals, pesquers, forestals, etc.) i humans (força de treball i treball no remunerat), i en un increment dels intercanvis de mercaderies i serveis en un mercat d'àmbit mundial. La situació és aprofitada pels inversors i empresaris que, coneixedors del dèficit físic en energia i matèries primeres en els mercats del Nord i dels països emergents, troben en aquestes polítiques d'ajustament una bona oportunitat per a, entre d'altres estratègies, adquirir les empreses extractives públiques a partir de processos de privatització, comprar o arrendar terres de titularitat pública, invertir en agroindústria i promoure monocultius d'exportació als països necessitats d'inversions, o obtenir concessions i licitacions per extreure els recursos naturals en uns termes àmpliament favorables per a ells (Marco i Fresnillo, 2011).

Aquesta mateixa lògica d'ajustament neoliberal ha estat aplicada durant la dècada dels noranta enfront de les diferents crisis del deute i financeres. A Mèxic el 1995, al Sud-est Asiàtic el 1996 i 1997, a Rússia el 1998, a l'Equador i Brasil el 1999, a Turquia el 2000 i a l'Argentina el 2001, es va seguir el mateix esquema dictat per l'FMI. A l'Argentina, les mesures de dèficit zero imposades per l'FMI a l'inici del 2001 van desembocar en la crisi financera i humana més greu que ha patit el país. Però també a Zàmbia, el 1991, els crèdits de l'FMI per fer front a la crisi del deute van suposar la fi dels subsidis sobre els aliments bàsics, l'augment del cost dels serveis bàsics i la reducció dels salaris dels treballadors. A la República Democràtica del Congo les nombroses intervencions de l'FMI han suposat la privatització de recursos estratègics com l'explotació de les mines de diamants i coltan, i la dels boscos.

A Haití l'FMI ha anat de la mà amb dictadures i ingerències polítiques estrangeres, agreujant la crisi del deute i aprofundint la imposició del model neoliberal. Com denunciava Eduardo Galeano, a Haití "qualsevol càrrec de quarta categoria de l'FMI té més poder que el president". Les polítiques d'ajustament han implicat la privatització d'empreses públiques i serveis socials, i la liberalització dels mercats agrícoles, una aposta cega pel lliure comerç. Si el 1972 Haití tenia un 98% d'autosuficiència sobre el consum total de cereals, el 2009 importava el 82% dels cereals que consumia la seva població. La liberalització comercial va permetre la massiva entrada d'aliments importats, provocant la desestructuració del món rural i un important èxode del camp a la ciutat, amb el consegüent creixement insostenible de la capital. Les dèbils estructures que es va trobar el terratrèmol de 2010 als ravals de *Port-au-Prince* són conseqüència directa del model neoliberal imposat al poble haitià durant dècades (Fresnillo, 2011). Part d'aquestes mesures han estat imposades a Haití i altres països empobrits a través de les condicions que l'FMI exigeix a canvi de cancel·lacions de deute. Com veurem més endavant, la vinculació de la cancel·lació del deute a l'adopció de mesures neoliberals ha estat una constant per a nombrosos països.

Com hem vist, aquest mateix esquema s'aplica des de l'esclat de la crisi financera i global actual a països com Grècia, Irlanda, Portugal o Hongria, i també se segueix aplicant als països del Sud malgrat les evidències del seu fracàs des del punt de vista d'impacte social i resolució del problema del deute.

PART I: CASOS

Els riscos de no pagar: Argentina i els fons voltors.

Com molts recordaran, Argentina va fer suspensió de pagaments del seu deute el 2001, després de dècades de seguir els dictats de l'FMI i de situar la seva economia (i la seva població) a la vora de l'abisme. Argentina va aprofitar la suspensió temporal de pagaments per renegociar el seu deute privat i part del deute bilateral (amb altres països), així com per acumular reserves suficients que li permetessin pagar el deute amb l'FMI. La suspensió temporal de pagaments va permetre al govern argentí concentrar-se en revitalitzar la seva pròpia economia, que es va recuperar centrant-se sobretot en l'exportació de soja, a costa dels drets de comunitats camperoles i de la sobreexplotació dels recursos.

En comptes de repudiar el deute odiós de la dictadura i analitzar a través d'una auditoria la il·legitimitat dels deutes posteriors, el govern va optar per oferir als mercats dos bescanvis dels bons de deute, amb una important quitança i un retard dels venciments. Amb aquesta operació (realitzada en dues fases en 2005 i 2010) es va aconseguir que el 93% dels tenidors de bons (creditors privats) acceptessin la quitança, perdent part de la seva inversió (fins a un 75% en alguns casos). Però els bons argentins es van emetre amb una clàusula per la qual el govern argentí acceptava la jurisdicció dels tribunals d'altres països en possibles controvèrsies relacionades amb el deute. Aquest tipus de clàusules, habituals en altres països, posen en perill la sobirania del país, com veurem a continuació.

En el cas Argentí, la major part dels bons que no van entrar en el procés de quitança van acabar en mans d'un tipus de fons d'inversió anomenats fons volor, que els van comprar al

2 o 2,5% del seu valor. El *modus operandi* d'aquest tipus de fons consisteix a comprar deutes que són pràcticament incobrables per posteriorment portar el govern que, o bé ha deixat de pagar o bé ha negociat una quitança del valor del deute, als tribunals. En aquests processos els fons voltor reclamen el pagament del 100% del valor inicial del deute més els interessos.

Els fons voltor *Aurelius Capital Management* i *NML Capital* van interposar el novembre del 2012 a Nova York una denúncia contra l'Argentina reclamant el pagament total d'un deute recomprat en el seu moment a preu de ganga, que en el cas argentí pot arribar a 1.400 milions de dòlars. El passat 22 d'agost del 2013 aquest tribunal nord-americà va fallar contra l'Argentina i a favor dels fons voltor, portant l'Argentina novament a un pas de la suspensió de pagaments. La sentència declara que l'Argentina ha de pagar als fons voltor la totalitat del deute cada vegada que hagi de fer un pagament als seus creditors estàndard, i força els bancs nord-americans, on Argentina diposita part de les seves reserves per realitzar aquests pagaments, a processar el pagament als fons voltor. "L'Argentina es troba entre l'espasa i la paret, entre la decisió de pagar als fons voltor que van especular amb la fallida del país el 2002, fet que està prohibit per llei a l'Argentina, o tornar a declarar una altra suspensió de pagaments"¹⁷. La decisió està ara en mans de la Cort Suprema dels Estats Units, que ha d'atendre l'apel·lació argentina. És important destacar que aquests fons no van prestar diners a l'Argentina, sinó que van recomprar els bons amb importants descomptes en el moment de la crisi, especulant amb aquesta crisi i esperant la fallida del país. En el moment de la renegociació del deute es van negar a negociar optant per una estratègia més agressiva en contra del poble argentí.

El cas argentí suposa una fita històrica no només per la quantitat de diners en joc (i per posar a l'Argentina contra les cordes) sinó perquè una sentència desfavorable per a l'Argentina suposaria un perillós precedent per a d'altres països empobrits i també per a països europeus com Grècia, que es troben en una situació similar.

El preu del "perdó" del deute.

Des que a la cimera del G8 a Gleeaneagles (Regne Unit) el 2005 els caps d'Estat dels països més industrialitzats anunciessin, al costat del Banc Mundial i l'FMI, una nova *Iniciativa Multilateral per a l'Alleugeriment del Deute (MDRI)*, que havia de complementar

¹⁷ <http://jubileedebt.org.uk/press-release/us-court-puts-rights-of-billionaire-investors-above-the-people-of-argentina>

les cancel·lacions de deute de la Iniciativa per als Països Pobres Altament Endeutats (HIPC), en marxa des de finals dels anys noranta, el problema del deute dels països empobrits es presenta com a un cas resolt. Ja el 1996, quan es va aprovar la iniciativa HIPC, i el 1999, quan es va modificar, aquesta es va presentar com a la solució a la crisi del deute. Res no s'allunya més de la realitat.

Les dues iniciatives es van dissenyar amb el suposat objectiu de reduir el deute dels països més empobrits i més endeutats fins a "nivells sostenibles", pretenent complir així amb els preceptes dels *Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni*. Aquestes iniciatives s'apliquen tan sols a una minoria dels països empobrits amb problemes endeutament (fins ara a un total de 39 països, la majoria africans) i la cancel·lació de part del deute només es rep un cop s'ha complert amb un *Programa de Creixement i Reducció de la Pobresa* sota l'assessorament de l'FMI. O dit d'una altra manera, la cancel·lació del deute només es pot fer efectiva després d'un dur programa d'ajustament controlat per l'FMI. Privatitzacions, liberalització financera, eliminació de subsidis, reducció de salaris als funcionaris públics, retallades en sanitat i en educació amb el pretext de controlar el dèficit, entre moltes altres mesures, han estat imposades a països com Mali, Haití, Camerun, Tanzània o Bangla Desh, a canvi del "perdó" de part del deute. En països com Mali, Malawi o Haití, l'eliminació dels subsidis al cotó, als fertilitzants i l'arròs respectivament, i l'obligació d'obrir els seus mercats i privatitzar les empreses públiques agrícoles, han suposat no només la ruïna per a milions de camperols, sinó també una greu amenaça a la sobirania i seguretat alimentàries de les seves poblacions.

Un altre exemple és la imposició a nombrosos països de l'Àfrica subsahariana com Mali, Camerun, Malawi o Tanzània de models privats de gestió de l'aigua. Aquest és un model que s'ha mostrat clarament ineficient tant per a garantir el dret a l'accés a l'aigua com per a assegurar les inversions necessàries en sanejament. A més, gran part dels processos de privatització de l'accés a l'aigua han estat una font de conflictes i tensions (González, 2009).

Mali s'ha beneficiat en els darrers anys de cancel·lacions de deute tant de la iniciativa HIPC com del MDRI, amb 1.652 milions de dòlars de deute cancel·lats segons els seus creditors. El deute de Mali ha passat de 3.316 milions de dòlars el 2001 a 1.590 milions el 2006 però, a costa de què? L'acord amb l'FMI va haver d'incloure la privatització de sectors com la banca i les telecomunicacions. La privatització del sector elèctric, també vinculada als programes de cancel·lació del deute, va haver de ser revertida per la impossibilitat de complir el contracte de l'empresa francesa SAUR, que en va adquirir la concessió. La privatització del ferrocarril ha portat a la pèrdua d'ocupació de més de 700 persones de forma directa i moltes més que vivien del ferrocarril indirectament, a més del tancament d'estacions, deixant aïllades a

nombroses comunitats. El sector més dramàtic és el del cotó, del qual viuen 3,5 milions de persones al país. L'FMI va obligar el govern de Mali a acabar amb el preu fixat subvencionat, obligant els agricultors a competir amb el cotó subvencionat dels Estats Units i la Unió Europea (Fresnillo, 2007). En tan sols quatre anys el deute de Mali va tornar a incrementar-se fins a 2.326 milions de dòlars el 2010. En ple conflicte armat, el passat 28 de gener del 2013, l'FMI va decidir atorgar un nou crèdit de 18,4 milions de dòlars¹⁸, a canvi que el govern malià presentés el pressupost del 2013 amb retallades, més impostos del consum, increment de tarifes elèctriques i un increment en la despesa militar.

Malawi, per indicació de l'FMI i per obtenir l'alleujament del deute, va haver de privatitzar el sistema de comercialització agrícola, va eliminar les subvencions als fertilitzants i va forçar la venda de part de les reserves del gra, que van afectar el país quan el 2001 i el 2004 va passar per crisis alimentàries. En completar el procés de *HIPC* el 2006, Malawi va reintroduir les subvencions agrícoles, augmentant així la producció de blat de moro (Jones, 2012).

Més recentment, el 27 de setembre del 2012, l'FMI i el Banc Mundial van anunciar la cancel·lació de 2.100 milions de dòlars de deute a Guinea en el marc de la iniciativa *HIPC*. Tal com va denunciar *Jubilee Debt Campaign*, Guinea ha aconseguit la cancel·lació de gairebé dos terços del seu deute extern després de vuit anys sota els paràmetres de l'FMI, que inclouen la reducció dels subsidis agrícoles i la introducció de noves lleis per facilitar els partenariats públic-privats (i per tant les inversions d'empreses estrangeres)¹⁹.

A més d'obligar a adaptar una política econòmica neoliberal, perpetuant la relació de dependència que pateixen aquests països, aquestes iniciatives s'han revelat totalment ineficients i insuficients per portar el deute a nivells "sostenibles" a llarg termini. Els països que durant el procés del *Programa de Creixement i Reducció de la Pobresa* (que en la majoria de casos s'allarga entre 4 i 6 anys) reben cancel·lacions parcials del seu deute, segueixen acudint al crèdit com a principal forma d'obtenir recursos (en molts casos crèdits del mateix FMI) sent abocats a nous cicles de sobreendeutament. Així doncs, països que han rebut cancel·lacions de deute sota aquestes iniciatives, com Etiòpia, Moçambic o Níger, poden arribar a tenir en pocs anys nivells d'endeutament públic superior als que tenien abans de rebre les cancel·lacions de deute (Jones, 2012).

18 "IMF Executive Board Approves US\$18.4 Million Disbursement Under the Rapid Credit Facility for Mali" Press Release No. 13/24, January 28, 2013 <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2013/pr1324.htm>

19 Two-thirds of Guinea's debt to be cancelled, Jubilee Debt Campaign, 27 September 2012 <http://www.jubileedebtcampaign.org.uk/Twothirds3720of3720Guinea3727s3720debt3720to3720be3720cancelled+7834.twl>

En altres ocasions les cancel·lacions de part del deute es realitzen de manera bilateral, és a dir, un país decideix de forma unilateral cancel·lar part del deute dels seus deutors. Així, el Brasil ha decidit recentment cancel·lar gairebé 900 milions de dòlars de deute a 12 països africans. Aquesta decisió està marcada per dues qüestions: en primer lloc Brasil no pot prestar a països amb elevats nivells de deute, pel que opta per la cancel·lació per poder seguir prestant a aquests països amb crèdits vinculats a projectes en què participen empreses brasileres, i per una altra banda la cancel·lació està també vinculada amb l'accés a recursos naturals molt necessaris per mantenir el ritme de creixement econòmic del gegant llatinoamericà.

És important destacar que l'estratègia brasilera no és en absolut nova. Els països rics han practicat durant dècades la cancel·lació del deute a canvi de favors polítics, accés a recursos o la possibilitat d'inversions per a les seves empreses. L'Estat espanyol ha estat un dels pioners en l'aplicació de canvis de deute per inversions per afavorir les empreses espanyoles, contravenint la seva pròpia *Llei de Gestió del Deute*, en països com Moçambic²⁰.

Pagar el deute o seguir aïllat.

Un altre cas molt diferent és el que succeeix a països com Zimbabwe, Birmània o Somàlia. Són països que en un moment determinat han deixat de pagar el deute per decisió del seu govern (sigui democràtic o no) o per absència d'un govern estable (com en el cas de Somàlia). Tot i deixar de pagar, el comptador del deute segueix en marxa, i les Institucions Financeres Internacionals com l'FMI o el Banc Mundial i els governs creditors segueixen anotant en els seus comptes el deute que aquests països els deuen, que augmenta any rere any per l'acumulació dels interessos de demora. Quan aquests països volen restablir relacions amb la comunitat internacional se'ls presenta la factura del deute. En el cas de Birmània i Zimbabwe dos terços de la factura corresponien a interessos de demora acumulats.

A Birmània, fins i tot sota un govern que nega els drets humans i civils de la seva població, se li ha ofert una reestructuració del deute que, sota una oferta de generosa cancel·lació, amaga simplement esborrar els interessos acumulats (el que alguns anomenen deute fantasma). A canvi, el govern Birmà accepta posar-se sota la tutela del Banc Mundial i l'FMI. En el cas de

²⁰ <http://www.mineco.gob.es/portal/site/mineco/menuitem.d288f4af5ced702fafb0240e026041a0/?vgnnextoid=e0258027f217c310VgnVCM1000001d04140aRCRD>

Zimbabwe la condició per a incorporar-se a la iniciativa *HIPC* i veure reduït el seu deute és, novament, acceptar un programa d'ajustament de l'FMI. El mateix tracte es preveu per a Somàlia, que no ha tingut govern des dels inicis dels noranta.

En cap cas s'analitza si els deutes acumulats són legítims, sinó que s'utilitza el deute com a palanca per a assegurar que la "reinserció" a la comunitat internacional d'aquests països, considerats pàries, es realitza sota el sender de l'economia neoliberal marcada per l'FMI. En els tres casos l'acceptació de la tutela de l'FMI es presenta com a un pas cap a la democratització del país, quan en realitat suposa un nou atemptat a la sobirania del poble.

Blanqueig de deutes, d'Amèrica Llatina a Europa.

Una de les formes més habituals d'afrontar una crisi de sobreendeutament és a través d'una reestructuració, en molts casos a través de refinançar el deute amb nous crèdits o noves emissions de bons. Els "rescats" de l'FMI i de la Troika a països com Grècia i Portugal entrarien dins d'aquesta categoria. Els nous crèdits o bons de deute emesos solen tenir nous terminis i es presenten com a una solució al fer el pagament "més sostenible", però en realitat acaben eternitzant el deute. En ocasions les reestructuracions inclouen quitances, com en el cas grec, és a dir l'anul·lació de part del deute original, però aquestes quitances queden sense efecte després de la nova emissió de deute o dels nous crèdits. Ja que les reestructuracions es presenten com una concessió al país deutor, aquestes venen sempre amb condicions, és a dir, programes d'ajustament supervisats per l'FMI o la Troika en el cas europeu.

A Amèrica Llatina, la crisi del deute que es va iniciar a Mèxic el 1982 va portar a diferents rondes de refinançaments que no van fer res més que eternitzar el problema de l'endeutament i van servir de palanca per imposar els Plans d'Ajustament Estructural de l'FMI. El 1989, després de diversos refinançaments de deute, es va acordar el que es coneix com a *Pla Brady*, que va consistir novament en emetre bons de deute recolzats pel Tresor dels Estats Units, que compraven dels creditors que prèviament havien acceptat quitances del deute que se'ls devia. El *Pla Brady* va venir novament acompanyat de Plans d'Ajustament Estructural. Segons la UNCTAD, aquests plans d'ajustament han tingut un impacte especialment sever en els més pobres i altres grups socialment vulnerables, com ha estat demostrat per una sèrie d'estudis sobre l'impacte de la crisi del deute del 1982 a Amèrica Llatina i àfrica Subsahariana i les implicacions socials de la crisi del Sud-est Asiàtic del 1996-97", conseqüències que ja hem comentat en aquest informe.

El cas dels bons *Brady* es va repetir en els processos de refinançament, també dirigits per l'FMI, que es van imposar a alguns països del Sud-est Asiàtic després de la crisi del 1997 o a l'Equador i l'Argentina a finals dels noranta. De la mateixa manera s'assembla molt al procés de quitança i refinançament del deute grec del 2012, així com al procés viscut a Irlanda amb el cas del deute resultant de la nacionalització de l'*Anglo Irish Bank*.

En tots aquests casos no es té mai en compte l'origen dels deutes que es refinança, de manera que s'acaben blanquejant deutes en molts casos il·legítims i impagables. El que es presenta com una "solució" o un "rescat" no és més que un retard de l'inevitable impagament de deutes que són impagables, eternitzant el problema alhora que es garanteix que els creditors, a llarg termini, acabin guanyant encara més diners.

Blanquejant i eternitzant deutes bancaris, el cas irlandès.

L'any 2006, abans de l'esclat de la crisi, el deute públic irlandès era de 44.000 milions de dòlars, un percentatge sobre el PIB del 24,6%. Irlanda, era anomenada "*Tigre Celta*", tenia superàvit fiscal i es proposava com a prova de l'èxit del model neoliberal. L'*Anglo Irish Bank*, en un cas molt semblant al de *Bankia*, havia participat de ple en la bombolla immobiliària en els anys de bonança, i quan va esclatar la bombolla el banc es va enfonsar i el govern irlandès va sortir al rescat. Al no disposar de prou recursos per tancar l'enorme forat financer de l'*Anglo Irish Bank*, el Banc Central Irlandès, amb l'autorització del Banc Central Europeu, va acceptar pagarés (*Promissory notes*) del govern irlandès per un valor de 30.000 milions d'euros, i va injectar-los com a liquiditat a l'*Anglo Irish Bank*. Aquest nou cas de socialització de deutes privats va resultar en un important increment del deute públic irlandès, que va suposar una factura de 3.100 milions d'euros l'any, equivalent a gairebé un 2% del PIB irlandès, fins al 2023. El 2010, després del rescat de l'*Anglo Irish Bank*, el deute públic es va triplicar i el dèficit fiscal va arribar al 30,9%. La situació va portar al govern irlandès a demanar un "rescat" de 90.000 milions d'euros a l'FMI i la UE, els recursos van ser fonamentalment destinats a la recapitalització bancària, mentre s'imposava un brutal pla d'austeritat que s'ha traduït en l'empobriment de la població.

En el primer trimestre del 2013, el deute va arribar a 204.000 milions d'euros, que suposa un 125% del PIB. Al gener del 2013, i a la vora de la suspensió de pagaments, el govern irlandès va pactar un refinançament del seu deute amb el BCE. El procés es va presentar com a èxit,

ja que es canviaven pagarés que havia d'assumir l'Estat, en unes condicions de curt termini i amb un interès molt alt (del 8%), per bons de l'Estat a llarg termini, amb un interès molt menor. El Banc Central Irlandès és el responsable d'aquests bons, que compten amb el suport del BCE, i els ha d'anar venent al mercat financer. En el procés es liquidava l'*Anglo Irish Bank*, així com el seu successor, l'*Irish Bank Resolution Corporation (IBRC)*, i el "banc dolent" (*NAMA*), que s'havia creat per assumir els actius tòxics de l'*Anglo*.

No obstant això, com denuncia la campanya "*Anglo, not our debt*", darrere d'aquest procés s'amaga el blanqueig d'un deute clarament il·legítim ("que va ser acumulada per pagar especuladors que es van jugar els diners en un banc irresponsable, ara sota investigació criminal"). Per a la campanya "*Anglo, not our debt*", aquest procés s'estén el període en què s'ha de pagar el deute, multiplicant i imposant el seu pes sobre les futures generacions per quatre dècades.

Grècia, quitances i nous deutes, refinançament a la llatinoamericana eternitzant el deute i l'austeritat.

El deute públic grec ja era abans de la crisi més elevat que el de la resta dels seus veïns europeus. El 1998, abans de la posada en circulació de l'euro, el deute sobirà grec era ja del 94,5%, en part a causa de l'herència de la dictadura dels coronels, que entre el 1967 i el 1974 van quadruplicar el deute de l'Estat, un deute odiós que després heretaria la democràcia grega. Els Jocs Olímpics d'Atenes en 2004, l'elevada despesa militar i una sèrie de cridaners casos de corrupció, en què estan involucrades empreses alemanyes com Siemens, estan entre els factors de l'elevat deute públic grec.

A Grècia també es va viure, com a la resta de la perifèria europea, una bombolla de deute privat a causa de la política de crèdits a baix interès esperonada pels préstecs de bancs europeus al sistema financer grec. Amb la crisi financera iniciada el 2007, els bancs grecs van patir el tancament de l'aixeta del crèdit caient en una profunda crisi, de manera que el govern grec va iniciar també un procés de rescat bancari que va disparar novament el deute públic. A finals del 2009 el deute grec total (públic i privat) era del 296% del PIB, sent una mica més de la meitat, el 58% d'aquest, deute privat.

El 2010, davant la possibilitat que Grècia suspengués pagaments del seu deute, amb una prima de risc de 1.140 i la impossibilitat de seguir endeutant-se amb els mercats, la Troika

va aprovar el primer “rescat”: un crèdit de 110.000 milions d’euros, amb un tipus d’interès proper al 5%, i un draconiana pla d’austeritat que va provocar 8 vagues generals tan sols el 2010. Els fons del primer “rescat” grec provenien dels països membres de la UE, que van aportar gairebé 80.000 milions d’euros (6.500 milions d’euros des de l’Estat espanyol) i més 30.000 milions de l’FMI.

Entre moltes altres condicions, el primer memoràndum acordat amb la Troika a canvi del “rescat” incloïa un pla de privatitzacions massiu, incloent empreses públiques i recursos naturals, per aconseguir suposadament fins a 50.000 milions d’euros. Cada tram del “rescat” que ha de ser desemborsat requereix el compliment de les condicions del primer memoràndum sotscavant dia a dia la sobirania grega. Segons una investigació publicada per Attac Àustria, dels 23 trams del “rescat” grec desemborsats des del 2010, el 77% dels recursos han estat destinats al sector financer, tant a través de recapitalitzacions com de pagament de servei del deute als bancs.

Un any i mig després del primer “rescat” Grècia es trobava en la mateixa situació, un deute impagable i la caixa de l’Estat buida sense possibilitat de complir amb les despeses més bàsiques. La crisi econòmica va desencadenar en una crisi política, que va suposar un govern tecnocràtic i la convocatòria d’eleccions. Al març del 2012 la Troika va aprovar el segon “rescat” a canvi que els creditors privats acceptessin una quitança i la reestructuració del deute restant amb emissió de nous bons. El 95,7% dels tenidors de bons privats acceptà el bescanvi de bons antics per nous bons garantits, amb una quitança de fins al 78,5% del valor original del deute. La reestructuració i l’emissió de nous bons es va realitzar sota jurisdicció britànica, cosa que obre la possibilitat a accions en el futur per part de fons voltor com hem vist a l’Argentina.

Aquest segon “rescat”, de 130.000 milions d’euros a desemborsar entre el 2012 i el 2014, està sent finançat pel Fons Europeu d’Estabilitat Financera (FEEF), que desemborsa els diferents trams en funció del compliment del nou memoràndum signat per Grècia, és a dir, noves i més estrictes mesures d’austeritat. Aquestes inclouen l’obligació d’acomiarar 25.000 funcionaris més, el que va portar al tancament de la televisió pública.

Després de dos “rescats”, que han consistit bàsicament en refinançaments del deute “a la llatinoamericana” el deute públic grec ha seguit augmentant, arribant en el primer trimestre del 2013 als 305.000 milions d’euros. Les noves previsions de l’FMI situen el deute públic el 2013 en un 176% del PIB, un nou rècord. L’estratègia dissenyada per la Troika per a reduir el deute grec en el 2020 a un 120% del PIB està, a la llum de

l'experiència llatinoamericana i l'avanç de la crisi grega, condemnada al fracàs. Grècia ha patit des del 2007 un retrocés del 25% del PIB segons el mateix FMI, amb una taxa d'atur de prop del 27% i de més del 57% entre els joves, i gairebé la meitat de la població en risc de pobresa. Davant l'evident fracàs de la Troika a Grècia, la seva única recepta és una fugida cap endavant: més privatitzacions, venda de recursos naturals, acomiadaments de funcionaris, retallades i facilitats per a les empreses amb reduccions d'impostos a les societats. Les conseqüències són clares, fins i tot per al *Relator Especial de les Nacions Unides sobre Deute Extern i Drets Humans*, que el maig del 2013 va declarar que les condicions dels "rescats" de la Troika a Grècia estaven violant els drets humans.

Un fracàs que ha estat fins i tot reconegut per l'FMI que en la seva avaluació del programa aprovat el 2010 va reconèixer que el seu personal tenia dubtes de la capacitat de Grècia per tornar el crèdit en el moment d'aprovar-lo, però que van decidir seguir endavant davant les pors de contagi a altres països europeus. L'informe també reconeix que les mesures d'austeritat han anat massa lluny, il·lustrant la capacitat de l'economia grega de recuperar-se (encara que ignorant els impactes d'aquestes mesures sobre el benestar de la població). Malgrat aquestes revelacions (que en qualsevol cas posaven la major part de la responsabilitat sobre les autoritats europees), ni l'FMI ni la Comissió Europea ni el BCE han reduït la pressió sobre Grècia per a que segueixi endavant amb les mesures imposades pel memoràndum. De fet, a la reunió del comitè executiu de l'FMI del 29 de juliol del 2013 van aprovar un nou desemborsament de 1.720 milions d'euros del préstec del Fons. Per a aquesta aprovació Grècia havia d'avançar en un pla de reducció del sector públic que permet l'acomiadament de 4.200 funcionaris.

Xipre, entre el capitalisme financer i la crisi grega.

L'economia xipriota es va inflar durant anys basada en un sistema financer insostenible. Els actius constituïen vuit vegades el PIB del país. L'elevada exposició del sistema financer xipriota als bons grecs va ser la causa que va condemnar els bancs xipriotes a una profunda crisi. En particular el *Laiki Bank* i el Banc de Xipre, els dos principals bancs del país, van comprar, en els últims anys, bons grecs en els mercats secundaris, sovint amb un descompte important sobre el seu valor nominal. Per exemple, bons grecs van ser comprats pel Banc de Xipre al *Deutsche Bank* amb un 18% de descompte, davant la desesperació dels inversors

alemanys per desfer-se del deute grec davant la seva imminent fallida o “rescat”. La quitança del deute grec als creditors privats el 2012 va afectar de ple aquestes inversions, suposant milions de pèrdues per al sistema financer xipriota.

Novament, l'Estat va sortir al rescat dels bancs, demanant paral·lelament un “rescat” a la UE i l'FMI de 10.000 milions d'euros. A canvi, la UE va obligar a Xipre a imposar una taxa del 45,7% sobre els dipòsits de més de 100.000 euros, formalitzant el primer ‘corralito’ de la UE (sense comptar el ‘corralito’ provocat per les preferents a Espanya), a més del corresponent memoràndum amb el paquet de polítiques d'austeritat, incloent l'“expropiació” de 7,6 mil milions d'euros del fons públic de pensions.

El deute al Carib, condemnats a la pobresa.

De la situació d'endeutament dels països fora d'Europa destaca la que viuen els petits països insulars del Carib. Des del 2010, Antigua i Barbuda, Belize, St. Kitts i Nevis, Granada i Jamaica han reestructurat els seus deutes sobirans. El deute d'aquests països s'ha anat incrementant sense pausa des de la dècada dels noranta, a nivells de deute públic superiors als de Grècia. Així St. Kitts i Nevis té un deute públic proper al 200% del PIB i Jamaica del 143%. La crisi econòmica global, i en especial l'impacte en el turisme (del qual aquests països són molt dependents), així com els impactes econòmics d'huracans i tempestes (augmentats pel canvi climàtic) són alguns dels factors clau per a explicar aquest augment del deute. En el cas de Jamaica, una crisi bancària a mitjans dels noranta, i un posterior rescat per part de l'Estat, va agreujar la situació. La greu crisi en què es troben aquests països està portant a un increment de la violència, així com del tràfic de drogues, armes i persones, fent saltar les alarmes davant les amenaces de pirateria.

Des de la dècada dels noranta l'FMI ha desplegat a la regió els seus programes d'ajustament, i la crisi actual ha servit per a renovar els programes i, en alguns casos com el de Jamaica, endurir les condicions. De seguir sota els dictats de l'FMI, els petits Estats del Carib tenen per davant anys d'ajustament i austeritat, i per tant d'empobriment, desigualtats i violacions de drets.

El 2011 una de les condicions del programa de l'FMI a Jamaica va ser congelar els salaris dels funcionaris, que, donada l'alta inflació, significava una retallada del 20% del salari real. Els empleats del sector públic van portar el govern a judici i el Tribunal de Disputes Industrials i la Cort Suprema van declarar la congelació dels salaris il·legal (de forma similar al que ha

passat també recentment a Portugal). El govern va haver de pagar els salaris que devia als funcionaris públics, i l'FMI va suspendre el desemborsament dels crèdits del "rescat" com a represàlia. El Banc Mundial, el Banc Interamericà de Desenvolupament i la UE van reduir els seus préstecs i ajudes a Jamaica, seguint els dictats de l'FMI, empitjorant la greu situació financera que vivia el país (Dear, J., Dear, P. i Jones, T., 2013).

A l'abril del 2013, trobant-se en una situació límit, Jamaica va pactar amb l'FMI un nou "rescat" de 930 milions de dòlars i una reestructuració del seu deute intern (en una operació que afavoria als creditors externs). Una condició del programa de "rescat" va ser aconseguir un acord amb els sindicats per fer una retallada efectiva del 8,5% en els salaris pel 2012 i el 2013 i increments no superiors al 5% en els dos anys successius (que tenint en compte la inflació del 7% significa més retallades en els salaris reals). Per als activistes de la *Campanya per la Justícia Econòmica i Social de Jamaica (CESJ)*, que promouen una auditoria del deute en aquest país, el deute a Jamaica és en bona part il·legítim, incloent el deute de corrupció, el derivat del rescat bancari dels noranta o el deute corresponent a mega-projectes d'infraestructures inútils que han beneficiat a l'elit de la indústria turística. La *CESJ* promou l'auditoria com a eina per a negociar el repudi del deute.

El deute i l'FMI, dos obstacles més per a les revolucions àrabs.

Mesos abans de les revoltes àrabs, l'FMI va publicar una sèrie d'informes sobre la política econòmica, i els ajustaments i retallades socials realitzats pels governs d'Egipte, Líbia, Algèria i Barhein. L'FMI, igual que el Banc Mundial, valoraven molt positivament els avenços econòmics dels països del nord d'Àfrica. Factors com l'empobriment de la majoria de la població, la negació de drets econòmics, socials i culturals, així com la violació de drets humans, la manca de democràcia o l'augment de les desigualtats no són factors que siguin valorats per l'FMI a la hora de realitzar els anàlisis. Com tampoc ho és el continuat espoli de les riqueses del nord d'Àfrica, inclosa la fuga de capitals. Una situació agreujada pels crèdits de les Institucions Financeres Internacionals i els Plans d'Ajustament de l'FMI.

A Egipte, l'anomenada "Reforma Econòmica Egípcia" impulsada a principis del segle XXI per l'FMI i el BM sota el règim d'en Mubàrak, va contribuir a l'empobriment de la població, la desestructuració de la classe mitjana egípcia i l'augment de les desigualtats. En un termini relativament breu de temps el govern va congelar salaris, eliminar pagues extraordinàries i

retallar de forma dràstica la despesa en serveis públics com la sanitat o l'educació. Aquestes polítiques d'ajustament, juntament als impactes de l'especulació financera que va disparar els preus dels productes bàsics el 2008, i la corrupció i despotisme del règim de Mubàrak, estan a la base del descontentament que va encendre la espurna de la "revolució egípcia". Però la veritat és que durant anys el règim d'en Mubàrak es va beneficiar dels crèdits de l'FMI i el Banc Mundial, que van passar a engrandir el deute del país.

El deute extern egipci s'elevava el 31 de març del 2013 a 38.385 milions de dòlars, el 87,33% respecte el PIB, destinant aproximadament el 30% del pressupost al pagament del deute. Un deute que el govern refinançava en els mercats internacionals a un tipus d'interès entre el 13% i el 16%. Un deute que, sent heretat del règim d'en Mubàrak, ha de ser declarat com a deute odiós. Després de la caiguda d'en Mubàrak, l'FMI va tornar a l'escenari, oferint un crèdit de 4.800 milions de dòlars al govern d'en Mohamed Morsi, a canvi, novament, de la implementació d'un programa d'ajustament que inclogués reformes fiscals, ajustaments del dèficit, retallades en les subvencions per a matèries primeres com el gas natural i l'augment de les taxes en productes bàsics. Els Estats Units i la UE van prometre condonar part del deute egipci si el país aprovava sotmetre's novament a l'FMI. No obstant això, el govern interí egipci, que va sorgir després del cop d'Estat del juliol del 2013, rebutja de moment restablir les negociacions amb l'FMI.

Per la seva banda, el deute de Tunísia ascendia a finals del 2011 a 22.335 milions de dòlars, dels quals 14.958 milions eren deute públic. Un deute que va ser heretat del règim de Ben Ali i que, per tant, podem qualificar com a deute odiós. Igual que en el cas d'Egipte l'FMI, que abans no havia dubtat a fer negocis amb el dictador, es va afanyar a oferir un crèdit al nou govern tunisià després de l'enderrocament d'en Ben Ali. Un préstec de 1.636 milions de dòlars, acordat pel govern tunisià el juny del 2013, acompanyat amb la supervisió i les polítiques que imposa l'FMI. Entre d'altres mesures el memoràndum amb l'FMI inclou la promoció del sector privat (aprofundint en la promoció de partenariats públic-privats de la mà del Banc Mundial i el Banc Europeu d'Inversions), la reducció de subsidis energètics, i una reforma laboral.

També Qatar (500 milions de dòlars), els Estats Units (485 milions de dòlars) i el Japó (250 milions de dòlars) s'han afanyat a prestar al nou govern de Tunísia, juntament amb el Banc Mundial i el Banc Africà de Desenvolupament, que van desbloquejar un crèdit de 512 milions d'euros per a suport pressupostari. Els que ja eren creditors d'en Ben Ali, ofereixen crèdit al nou govern, sovint sota l'argument de donar suport als esforços democratitzadors de Tunísia, però que en realitat manté el país lligat a ells a través de les cadenes del deute.

Una de les reivindicacions clau dels activistes en el marc de la revolució tunisiana va ser la realització d'una auditoria del deute, exigint que el deute odiós d'en Ben Ali no s'havia de pagar. Una demanda que va ser assumida per tots els partits polítics a les eleccions post-revolució a l'octubre del 2011. Tot això va portar a aprovar, el 17 de juliol del 2012, al parlament tunisià i per primera vegada en un parlament africà, una proposta de llei per a realitzar una auditoria del deute que quedaria en mans de l'Assemblea Nacional Constituent. A pesar d'això la pressió dels mercats (rebaixant la qualificació a través de les Agències de Ràting), de la diplomàcia internacional i de les Institucions Financeres Internacionals, va portar el secretari d'Estat de finances, Slim Besbes, el febrer del 2013, a anunciar que la llei d'auditoria del deute seria rebutjada. L'anunci significava un atemptat contra la divisió de poders i, davant l'escàndol generat, Besbes va haver de rectificar. Malgrat tot, el projecte de l'auditoria ha quedat relegat sota una pila d'altres projectes a l'Assemblea Nacional Constituent.

Els casos d'Egipte i Tunísia ens mostren que, tot i el procés de democratització formal en tots dos països, queda molt camí per a què el poble recuperi totalment la sobirania del país. I aquest camí ha d'incloure necessàriament trencar amb el cicle d'endeutament i les cadenes amb els creditors i les Institucions Financeres Internacionals, començant pel Fons Monetari Internacional.

Un altre cas destacat al nord d'Àfrica és el del Marroc, amb un deute públic creixent que a finals del 2012 arribava als 69.000 milions de dòlars, el 71% del PIB del país. No obstant això, al Marroc la major part d'aquest deute és intern (46 milions de dòlars) i en menor mesura deute extern (23.000 milions de dòlars). El servei del deute (pagament d'interessos més amortitzacions) equival a 2,12 vegades la despesa en educació o 9 vegades la despesa en sanitat. A més, l'espiral del deute marroquí augmenta amb un gran increment del deute privat. La situació ha portat el Marroc a sotmetre's als dictats de l'FMI, que li ha obert una línia de crèdit per a atendre necessitats de liquiditat de fins 6.000 milions de dòlars per a dos anys.

El pes del deute i les polítiques d'austeritat imposades per l'FMI repercuteixen en la dràstica reducció de les despeses socials, en un augment d'impostos que suporten particularment els assalariats i, per tant, en un augment de la pobresa. Al Marroc no s'ha enderrocat encara el règim monàrquic de caràcter absolutista d'en Hassan II. La societat civil exigeix igualment una auditoria del deute i el no pagament dels deutes odiosos adquirits pel règim, que en bona mesura es manté en el poder, com abans els règims d'en Mubàrak i en Ben Ali, gràcies al suport dels creditors.

■ PART III: ALTERNATIVES

Atacant el deute i l'austeritat també més enllà de les nostres fronteres

Com hem vist, la crisi del deute és la palanca que permet la violació dels drets econòmics, socials i culturals no només al nostre país i la perifèria europea, sinó també en altres països de tots els continents. Més enllà dels casos tractats breument en aquest informe, països tan diversos com Letònia, Hongria, Pakistan, Filipines, Etiòpia, Moçambic, el Salvador i Hondures, entre molts altres, han de bregar dia a dia amb un deute impagable i amb els paquets d'austeritat que li imposen els organismes internacionals, per a no caure en la suspensió de pagaments.

És evident doncs, que el problema del deute no és una cosa puntual. Les crisis del deute són recurrents en el capitalisme i, només abordant les causes sistèmiques que les provoquen podrem superar-les. També resulta innegable que no hi pot haver desenvolupament humà i garantia dels drets sense trencar amb la infernal espiral del deute i la dependència que aquesta provoca respecte els mercats financers i les Institucions Financeres Internacionals. Amb més austeritat i més capitalisme neoliberal no és possible sortir d'aquesta crisi, ni a Europa ni a cap altre punt del planeta. Per això és imprescindible que unim forces i reforcem les aliances internacionals per a lluitar coordinada i conjuntament contra el deute i l'austeritat, així com contra el sistema econòmic i polític que els originen. De la mateixa manera que és indispensable treballar conjuntament, dins i fora de les nostres fronteres, en la construcció d'alternatives que ens permetin superar aquest sistema econòmic.

Deute il·legítim , una qüestió de justícia.

El deute ha estat doncs durant dècades una eina de dominació que ha transferit de deutors a creditors ingents quantitats de riqueses financeres i naturals. I durant dècades organitzacions de la societat civil i moviments socials han elaborat diferents estratègies per a abordar una sortida social a la tirania del deute. En el marc d'aquestes estratègies s'ha arribat a la conclusió que la necessitat de cancel·lació del deute no és només una qüestió de reducció de la càrrega que suposa el pagament sobre el pressupost públic per a alliberar recursos per a la despesa social. La necessitat d'acabar amb el deute és també, i sobretot, una qüestió de justícia. El deute extern no només és injust perquè, a través de la prioritització del seu pagament o en les condicions de les polítiques d'alleujament i ajustament, s'atempta contra el benestar de la població, sinó també perquè s'ha construït sobre la base de mecanismes injustos, servint els interessos d'uns pocs. Al cor d'aquesta injustícia trobem el concepte de deute il·legítim.

La definició del que constitueix un deute il·legítim és encara motiu de discussió entre organitzacions socials i acadèmics. Fins i tot alguns governs com el noruec i l'equatorià, i institucions com la UNCTAD, han treballat en aquesta qüestió. Tots ells arriben a una sèrie de definicions no molt diferents entre elles (Tarafa i Fresnillo, 2008), però cap d'elles definitiva. Per exemple, la *Comissió per a l'Auditoria Integral del Crèdit Públic d'Equador (CAIC)*, que va realitzar una auditoria del deute equatorià entre el 2007 i el 2008, argumenta que "el deute il·legítim s'expressa en aquells crèdits contrets per l'Estat sota condicions inacceptables i en que s'han vulnerat els drets econòmics i socials, culturals i ambientals i han donat viabilitat a la despulpa o l'expropiació indeguda (via privatització) dels recursos naturals".

El mateix Observatori del Deute en la Globalització, juntament amb la xarxa *Qui deu a Qui?*²¹ han treballat en una definició que considera il·legítim "tot aquell deute acumulat per préstecs que, directa o indirectament, compromet la dignitat dels ciutadans o posa en perill la coexistència pacífica entre els pobles. Tal deute s'origina en acords financers que violen els drets humans i civils reconeguts pels països d'arreu del món, o ignoren les normes de les lleis internacionals que regulen les relacions entre Estats i entre Pobles. Alguns dels fenòmens, mecanismes i comportaments que tenen lloc a través dels deutes il·legítims són l'opressió dels pobles, genocidis, guerres imperialistes, corrupció, distribució desigual del benestar, generació de pobresa, despotisme, interposició a la

21 <http://www.odg.cat> y <http://www.quiendebeaquien.org>

sobirania i desastres ecològics”.

Institucionalment, tant la UNCTAD com el Banc Mundial van publicar el 2008 informes sobre el concepte de deute odiós. Encara lluny de les definicions utilitzades per la societat civil, això va representar un pas important cap al reconeixement del debat al voltant del deute il·legítim. Especialment, el document de la UNCTAD “*El concepte del Deute Odiós a la Llei Pública Internacional*”²², va suposar l’inici d’un procés de tres anys de discussions que ha desembocat en l’aprovació, el maig del 2012 dels *Principis per a la Promoció de l’Endeutament i el Crèdit Sobirans Responsables*²³. Encara que lluny de les expectatives de les organitzacions socials, que en general reclamen principis obligatoris i més ambiciosos²⁴, l’aprovació d’aquests principis suposa una nova fita en la lluita per unes finances Nord-Sud més justes que no desemboquin en la creació de deutes il·legítims.

Per la seva banda Cephias Lumina, l’expert independent de les Nacions Unides sobre els efectes del deute extern sobre els drets humans, va publicar el 2009 un informe que analitzava la qüestió del deute il·legítim, i cridava a la “realització d’un treball per a formular el concepte de deute il·legítim com a un terme legal internacionalment acceptat amb criteris precisos”²⁵. El 2012 Cephias Lumina va presentar els *Principis Rectors sobre Deute Extern i Drets Humans*²⁶, que van ser aprovats pel *Consell de Drets Humans de Nacions Unides* amb l’objectiu de contribuir a que el deute extern no sigui un obstacle per a la satisfacció dels drets humans i els drets econòmics, socials i culturals. Actualment Lumina està analitzant l’impacte sobre els drets humans de les condicionalitats imposades als països empobrits sota la iniciativa *HIPC*.

La *Plataforma d’Auditoria Ciutadana del Deute* considera que “un deute il·legítim és aquell contret per un govern que no ha destinat els recursos generats per al benefici de la població; aquella que ha propiciat violacions dels drets humans, impactes sobre el medi ambient, o aquell deute derivat d’una política fiscal regressiva o permissiva amb el frau fiscal que

22 http://unctad.org/en/docs/osgdp20074_en.pdf

23 <http://www.unctad.info/en/Debt-Portal/Project-Promoting-Responsible-Sovereign-Lending-and-Borrowing/About-the-Project/>

24 Veure els Principis de Finançament Responsable d’Eurodad (<http://eurodad.org/13540/>) i el document “Transformant el Sistema Financer Internacional: Finançament sobirana, democràtica i responsable” (<http://www.apmdd.org/component/phocadownload/category/3-global-and-public-finance?download=4:transforming-the-international-financial-system-sovereign-democratic-and-responsible-financing>)

25 <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/455/68/PDF/N0945568.pdf?OpenElement>

26 <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/IEDebt/Pages/GuidingPrinciples.aspx>

redueix els ingressos de l'Estat"²⁷.

La major part del debat sobre el deute il·legítim ha girat al voltant de les bases legals d'aquest concepte. En aquest sentit "hi ha molts arguments jurídics en els que podem basar el dret a una suspensió dels reemborsaments dels deutes públics que pugui conduir a la seva anul·lació pura i simple. Per a poder jutjar la nul·litat d'un contracte de préstec, no només cal estudiar acuradament les clàusules del contracte, sinó també les circumstàncies que envolten la signatura del mateix i la destinació real dels fons demanats" (Vivien i Lamarque, 2011).

Però, tot i la importància d'al·legar bases legals sòlides sobre les quals sostenir el concepte de deute il·legítim, especialment, pel que fa al seu reconeixement en els nivells institucionals, el concepte de deute il·legítim no es pot restringir a les limitacions del que està reconegut per la jurisprudència internacional. "El dret de vot de les dones o el dret a una jornada laboral de vuit hores són fites socials que han estat aconseguides gràcies a un fèrria lluita contra les normes establertes, reivindicant la legitimitat de certes demandes davant l'evident il·legitimitat de situacions tals com la discriminació contra la dona o l'explotació laboral" (Ramos, L. 2008).

La (il-)legitimitat és doncs el graó previ a la (il-)legalitat, una fase en la qual les normes socials evolucionen, basant-se en arguments racionals i en la consonància amb la societat, que pren consciència que certes situacions, comportaments o estructures han de ser modificades per la seva immoralitat, arbitrarietat, parcialitat, per ser abusives, indesitjables, perniciosos, injustificables o de naturalesa inconsistent: En resum, perquè són injustes. La il·legitimitat, per tant, expressa el consens generalitzat, recolzat per arguments racionals, sobre una realitat particular que és injusta (Ramos, L. 2008). Encara que alguns processos que condueixen a l'acumulació de deute que anomenaríem il·legítim poden ser legals, des del punt de vista de la societat civil disposem d'arguments per a mostrar que aquests processos són injustos i que, per tant, el deute ha de ser considerat com a il·legítim. La nostra principal referència és la justícia, no la legalitat.

27 <https://www.dropbox.com/s/1pla1din3znkbkz/Definicion%20Deuda%20illegitima.pdf>

Davant la deutecràcia, l'auditoria ciutadana com a exercici de democràcia real.

Davant la dictadura dels mercats i dels creditors, que alguns han anomenat deutecràcia²⁸, organitzacions i xarxes socials que porten dècades treballant per a la cancel·lació del deute, plantegen la possibilitat de dur a terme auditories del deute. Vistes no tant com una fi en sí mateixes, sinó més aviat com un mitjà per a evidenciar la injustícia que s'amaga sota els processos d'endeutament, les auditories poden permetre avançar en el camí cap al reconeixement de la il·legitimitat del deute. L'auditoria es planteja per tant com una eina més per exposar i denunciar les responsabilitats i causes de l'endeutament il·legítim, una forma de "retirar la màscara dels poders financers que realment mouen els fils de les nostres economies i, per tant, de les nostres societats" (Dearden, 2011). Es planteja també com a exercici de transparència i control ciutadà sobre els comptes de l'Estat, "com a primer pas vital cap a l'educació i la mobilització de la gent en contra de l'injust sistema financer que beneficia una minoria en detriment de tots els altres" (Dearden, N., 2011).

L'aposta de la societat civil és per la realització d'auditories integrals, que analitzin tant les condicions del contracte i els aspectes financers, com les conseqüències i impactes socials, econòmics i ambientals resultants de l'execució de l'objecte del préstec, i de les condicionalitats imposades per a complir amb el desemborsament. Siguin realitzades per organismes oficials, com en el cas de l'Equador, o per la ciutadania, les auditories es presenten com a eines multidisciplinars que analitzen les condicions dels crèdits, el procés d'endeutament i també variables socials, històriques, polítiques, de gènere i ambientals dels projectes i processos finançats. Especial èmfasi es posa en l'estudi dels impactes derivats de les condicionalitats del crèdit i de les mesures que s'imposen amb els plans de reestructuració i alleugeriment del deute.

En els últims anys hi ha hagut importants avenços en la demanda i promoció d'auditories del deute, que han culminat amb la posada en marxa de la *Comissió per a l'Auditoria Integral del Crèdit Públic (CAIC)*²⁹ per part del govern de l'Equador. A l'Equador, la CAIC, formada tant per representants de l'administració pública equatoriana com per membres de la societat civil organitzada local i internacional, va analitzar durant més d'un any centenars de contractes

28 El concepte Deutecràcia es va popularitzar amb l'aparició del documental "Debtocracy" (Χρεοκρατία) que mostra les causes i impactes de la crisi del deute a Grècia. www.debtocracy.gr

29 <http://www.auditoriadeuda.org.ec>

de crèdit i els impactes sobre el terreny dels projectes finançats per aquests crèdits. L'informe final, presentat el setembre del 2008, qualifica gran part del deute d'il·legítim, el que va servir al govern equatorià com a base per a realitzar un procés de reestructuració del deute comercial que va estalviar prop de 2.200 milions de dòlars més 6.000 milions d'interessos al poble equatorià.

Viatjant enrere en el temps ens trobem amb l'exemple de Brasil, on el 1932 es va decidir dur a terme una auditoria governamental que va portar a la suspensió unilateral dels pagaments del deute. També Brasil va ser pioner, ja el 2001, en la realització d'una *Auditoria Ciutadana del Deute*³⁰ que portaria anys més tard a la creació d'una *Comissió Parlamentària d'Investigació del Deute* (2009-2010). Així mateix, a Filipines es va llançar fa uns anys la iniciativa per a realitzar una *Auditoria Ciutadana Independent del Deute* de forma paral·lela a l'auditoria parlamentària que està pendent d'execució.

A l'Argentina, el juliol del 2000, "el jutge Federal Jorge Ballesteró va dictaminar la il·legalitat, il·licitud i frau del deute públic contret entre 1976 i 1983 per la dictadura militar, en la causa impulsada pel periodista Alejandro Olmos durant els darrers 18 anys de la seva vida" (Diàleg 2000, 2010). Aquesta sentència va ser el resultat d'un procés judicial que s'assemblaria a una auditoria del deute, i que va posar al descobert les maniobres il·lícites i delictives comeses en el procés d'endeutament de l'Argentina. La decisió no va tenir més conseqüències, però la societat civil segueix impulsant la campanya per a l'auditoria del deute.

També a Bolívia, Nepal i Zimbabwè hi ha experiències de campanyes ciutadanes per a l'auditoria del deute que, en major o menor mesura, han obtingut certa resposta per part dels seus respectius governs. A Europa la campanya del deute a Noruega anomenada *Slug*, va aconseguir el 2011 el compromís del govern noruec de realitzar una auditoria del deute del qual n'és el creditor (Eurodad, 2011). Aquesta auditoria està en marxa des del gener del 2013 i encara que el seu plantejament queda lluny de les demandes de moltes organitzacions socials, és un important pas que un govern europeu realitzi una auditoria del deute (*Slug*, 2013). El 2009 Cephias Lumina, *Expert Independent de Nacions Unides sobre Deute i Drets Humans*, ha apostat també per la realització d'auditories del deute com a "eines analítiques valuoses per a determinar la naturalesa del deute d'un país"³¹.

Finalment, davant la crisi del deute a la perifèria europea s'estan promovent campanyes i

30 <http://www.auditoriacidada.org.br/>

31 <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/455/68/PDF/N0945568.pdf?OpenElement>

plataformes per a la realització d'Auditories Ciutadanes del deute a Grècia, Portugal, Irlanda, Itàlia o l'Estat espanyol, però també a Bèlgica, França i el Regne Unit. Aquestes iniciatives es coordinen amb d'altres com les que s'estan desenvolupant al nord d'Àfrica, especialment a Egipte i Tunísia, on la societat civil reclama el repudi del deute acumulat pels dictadors deposats.

Al nostre Estat, la *Plataforma d'Auditoria Ciutadana del Deute (PACD) "No devem! No paguem!"*, proposa la realització d'una Auditoria Ciutadana com un procés obert, participatiu i integrat en d'altres lluites socials. "Entenem que hi ha indicis més que suficients d'il·legitimitat en el deute que el govern espanyol, juntament amb la UE i els governs autonòmics, estan utilitzant com a motiu per a tirar endavant amb una sagnant política d'austeritat. Per això s'exigeix el dret a saber, a conèixer els detalls del procés que ens ha portat a aquesta situació"³².

Plantejada com un instrument de transparència, educació popular, empoderament i denúncia, l'Auditoria Ciutadana es desplega com a procés col·lectiu per a comprendre com es van acumular els diferents deutes, quins efectes han tingut i segueixen tenint, què es va finançar, sota quines condicions i qui se'n va beneficiar. Entenem que aquesta és una tasca que no es pot deixar en mans d'un grupat d'experts ni d'una comissió gestionada des de les administracions formades pels mateixos partits polítics que ens han portat a aquesta situació. Per a ser políticament eficaç l'auditoria ha de ser un procés generalitzat i popular que contribueixi a la presa de consciència de la ciutadania .

Aquesta iniciativa té entre els seus objectius l'exigència de poder decidir democràticament i sobiranament què fer amb el deute i amb el nostre futur, sense ingerència dels mercats financers, de la Comissió Europea, del BCE o de l'FMI. L'objectiu de la PACD és principalment la denúncia i exigència de responsabilitats dels diferents actors responsables en la generació del deute, tant aquí com al Sud, a través d'un procés de formació i empoderament que ens ajudi a desmuntar el discurs oficial i fer front a les mesures d'ajustament i reformes, com a falses respostes a la crisi, com també la denúncia del sistema econòmic capitalista i el segrest de la democràcia per part dels mercats i els especuladors.

En última instància es persegueix el no pagament del deute il·legítim, reclamant, com ja ho va fer Thomas Sankara³³ a Burkina Faso en els vuitanta, el dret de tot poble a decidir

32 <http://www.auditoriaciudadana.net>

33 Veure el discurs de Thomas Sankara a la Unió Africana a 1987 sobre el deute a:

sobiranament el repudi del deute i la restitució als damnificats per el mateix, així com el judici i processament dels seus responsables financers i polítics.

A l'hora de fer front a la deuteocràcia no qualsevol forma de reduir el deute serveix. Les experiències dels països que a Amèrica Llatina, Àsia, Àfrica i Europa han hagut d'enfrontar crisis de deute, ens ensenyen que la forma d'enfocar els processos de reestructuració, quitances i impagaments del deute, determinen quins grups socials sostenen el seu cost. Hem vist com aquells països que segueixen els dictats de l'FMI i d'altres creditors, poden arribar a obtenir substancials reduccions del seu deute, però a canvi de dur a terme programes d'austeritat i aprofundir en el model neoliberal. Així doncs, només en aquells casos en que els governs, de *motu proprio* o empesos per la població, s'han enfrontat als dictats dels mercats i de les Institucions Financeres Internacionals, imposant les seves pròpies estratègies i sortint de les línies marcades, s'ha aconseguit que no sigui la població la que pagui amb austeritat i reformes neoliberals els costos de la reestructuració del deute. Les experiències històriques ens mostren que un govern decidit a defensar els interessos de la majoria de la població té eines per a qüestionar el pagament dels deutes il·legítims, permetent així trencar amb l'espiral de sobreendeutament i recessió a la qual es veuen abocats els països que segueixen els dictats de l'FMI, sigui en solitari o acompanyat dels seus '*partenaires*' de la Troika .

Aquells que neguen la possibilitat de no pagar el deute argumentant que els contractes sempre s'han de complir, obvien que per sobre del dret comercial la primera obligació d'un Estat és respectar, protegir i promoure els drets humans. Per això, no només s'ha de poder exercir el dret sobirà a repudiar deutes il·legítims, sinó que caldrà acompanyar aquesta decisió amb una bateria de reformes fiscals, financeres, productives i socials que ens ajudin a transformar el sistema econòmic. Només amb una transformació sistèmica profunda podrem fer front de manera efectiva a la deuteocràcia.

Bibliografía.

- Banco Mundial (2012): *Global Development Finance. External debt of developing countries*. World Bank, Washington, 2012. http://data.worldbank.org/sites/default/files/gdf_2012.pdf
- Banco Mundial (2013): *International Debt Statistics*. World Bank, 2013 <http://data.worldbank.org/sites/default/files/ids-2013.pdf>
- CADTM (2012): *Las cifras de la deuda 2012*, CADTM, Diciembre 2012 <http://cadtm.org/Las-Cifras-de-la-deuda-2012>
- Dear, J., Dear, P. y Jones, T. (2013) Life and debt: Global studies of debt and resistance, Jubilee Debt Campaign UK, Octubre 2013 http://jubileedebt.org.uk/wp-content/uploads/2013/10/Life-and-debt_Final-version_10.13.pdf
- Dearden, N., (2011): *Behind the bankers' mask*. Red Pepper <http://www.redpepper.org.uk/behind-the-bankers-mask/>
- Dialogo 2000 (2010): *A diez años del Fallo Olmos sobre la Ilegitimidad de la Deuda en Argentina ¿Auditar o Seguir pagando?* <http://www.dialogo2000.blogspot.com/>
- Ellmers, B. (2013): *Developing countries' private debt is on the rise, and the international institutions are ill-prepared* 17/01/2013 <http://eurodad.org/1544376/>
- Ezquerro, S. (2011): "Miradas feministas a los efectos de la crisis", en *Revista Viento Sur*. Num 114. Enero de 2011. http://www.vientosur.info/articulosabiertos/VS114_Ezquerro_Miradas.pdf
- Eurodad (2011): *Breaking new grounds: Creditor debt audit in Norway*, <http://eurodad.org/?p=4577>
- Fresnillo, I. (2007): "Deuda externa en África, reescribiendo la historia a través de la ilegitimidad", en Martínez Peinado, J., Sánchez Tabarés, R. (eds) *El Futuro imposible del capitalismo*, Icaria, Barcelona.
- Fresnillo, I. (2008): "Encuentro Sur/Norte de estudio y estrategias sobre Deuda Ilegítima", Observatori del Deute en la Globalització http://www.odg.cat/es/inicio/comunicacio/5_deute.php?id_pagina=5&id_butlleti=65&id_deutes=236
- Fresnillo, I. (2009): "G20. Objetivo: salvar el capitalismo", *Boletín ODG*. 9 de abril de 2009 http://www.odg.cat/es/inicio/comunicacio/5_deute.php?id_pagina=5&id_butlleti=70&id_deutes=249
- Fresnillo, I. (2010) "Banco Mundial y FMI, cambian las formas, no el fondo". *Boletín Noticias ODG*. Octubre de 2010. http://www.odg.cat/documents/deutes/b81_BM_IF_CAST.pdf
- Fresnillo, I (2011) "Haití, un terremoto que dura siglos". *ODG*. Enero de 2011. http://www.odg.cat/documents/novetats/2011_01_notas_haiti_esp.pdf
- Fresnillo, I. (2012) "Auditoria, una herramienta para revertir la «deudocracia»", en *Revista Viento Sur*. Junio de 2012 http://www.vientosur.info/spip/IMG/pdf/VS123_I_Fresnillo_Herramienta_revertir_deudocracia.pdf

Fresnillo, I. (2012b): "Presupuestos 2013: todo lo que esconde la deudocracia", en *La Directa*. Octubre 2012. http://www.odg.cat/documents/deutes/b101_deudocraciapresupuestos_if.pdf

Fresnillo, I. (2012c): *Progress on IMF conditionality?*, Eurodad, Noviembre 2012 http://eurodad.org/wp-content/uploads/2012/11/Progress_IMF_conditionality.pdf

Gonzalez, I. (2009): *Deute a canvi d'aigua, La trampa de les iniciatives de reducció de deute extern i els processos de privatització d'aigua a l'Àfrica subsahariana*, Colección Estudios Esferes. ESF – ODG, Julio 2009 http://www.odg.cat/documents/publicacions/esferes6_aguaHIPC.pdf

Hulova, D. (2012): *A new Debt crisis in the Global South? Hope for permanent solutions*, Eurodad, Octubre de 2012 <http://eurodad.org/1543860/>

Jones, T. (2012): *The state of debt. Putting an end to 30 years of crisis*. Jubilee Debt Campaign. Mayo 2012. <http://www.jubileedebtcampaign.org.uk/REPORT373A3720The3720State3720of3720Debt+7628.twl>

Jubileo Bolivia (2010): "Diputados bolivianos recomiendan conformar comisión para auditar la deuda externa" <http://ifis.choike.org/esp/informes/1228.html>

Marco, I., Fresnillo, I (2012): "La ilegitimidad de endeudarse a costa de la naturaleza". *Ecología Política* (42). *Deudas y Respuestas a la crisis desde la Ecología Política*. Barcelona: Editorial Icaria Diciembre 2011. http://www.odg.cat/documents/novetats/DEUDA_ILEGITIMA_IM_IF_cast.pdf

Medialdea, B. y Sanabria, A (2012) *La "Crisis de la deuda" en Europa: lecciones y alternativas de la experiencia latinoamericana*. Centro de Documentación Hegoa. Boletín de recursos de información nº32, Octubre de 2012 http://pdf2.hegoa.efaber.net/entry/content/1196/Bolet_n_Hegoa_n_32.pdf

Medialdea, B., Álvarez, I., Fresnillo, I., Laborda, J. y Ugarteche, O. (2013) *Qué hacemos con la deuda*, Akal, Madrid. Septiembre 2013

Millet, D., Toussaint, E. (2011): *La deuda o la vida*, Barcelona, Icaria.

Molina, N. (2009): *¿Rescatar o hundir? Condicionalidad y asesoramiento del FMI para los países de renta baja en tiempos de crisis*, Red Europea de Deuda y Desarrollo (Eurodad) http://www.eurodad.org/uploadedFiles/Whats_New/Reports/Bail_out_blow_out_SP_layout%281%29.pdf

Muñoz, J. (2008): *Mujeres y deuda externa: "lo que damos y lo que nos quitan"*, Boletín Noticias ODG. Febrero 2008 http://www.odg.cat/documents/deutes/b54_Mujeres_Deuda_Externa.pdf

NNUU (2012): *The effects of foreign debt and other related international financial obligations of States on the full enjoyment of all human rights, particular economic, social and cultural rights*, Resolución 20/10 del Consejo de Derechos Humanos de Naciones Unidas. Julio de 2012.

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/IEDebt/Pages/AnnualReports.aspx>

Ortiz, I., Cummins, M., (2013) *The Age of Austerity A Review of Public Expenditures and Adjustment Measures in 181 Countries*. Initiative for Policy Dialogue and the South Centre Working Paper, Marzo 2013 http://policydialogue.org/publications/working_papers/age_of_austerity/

Perkins, J. (2004): *Confessions of an Economic Hit Man*, San Francisco, Berrett-Koehler.

Quien debe a Quien (2011): "Activistas y expertos proponen una auditoria ciudadana de la deuda". Comunicado de prensa de la red ¿Quién debe a Quién, Madrid, 9 de octubre de 2011 (2 pág.)

<http://www.quiendebeaqui.org/IMG/pdf/ComunicadoViviendoendeudocracia3.pdf>

Ramos, L. (ed.) (2003): *El fracaso del Consenso de Washington. La caída de su mejor alumno: Argentina*, Icaria. Barcelona, Julio de 2003.

Ramos, L. (2008): Los crímenes de la deuda. Barcelona: Editorial Icaria. Barcelona.
<http://www.odg.cat/documents/publicacions/crimenes.pdf>

Slug (2013): *Exportable - How To Make The Norwegian Debt Audit Transferable To Other Countries*, Norwegian Coalition for Debt Cancellation (SLUG), Oslo, Enero 2013
http://slettgjelda.no/filestore/tunisiarapport_web.pdf

Tarafa, G., Fresnillo, I. (2008): Deuda Ilegítima: exigiendo justicia más allá de la solidaridad. Barcelona, Observatorio de la Deuda en la Globalización
http://www.odg.cat/es/inicio/comunicacio/5_deute.php?id_pagina=5&id_butlleti=60&id_deutes=219

Toussaint, E. y Millet, D. (2012): *Por qué hay que anular la deuda ilegítima*. CADTM. Abril de 2012. <http://cadtm.org/Por-que-hay-que-anular-la-deuda>

UNCTAD (2012): *Sovereign Debt Crisis: From Relief to Resolution*. Policy Brief 08, Abril 2012
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/uxiiipb2012d3_en.pdf

Vivien, R., Lamarque, C., (2011): *Algunos fundamentos jurídicos para declarar la nulidad de las deudas públicas*, Comité por la Anulación de la Deuda del Tercer Mundo CADTM
<http://www.cadtm.org/Algunos-fundamentos-juridicos-para,6903>

VVAA (2009) *Vuelve otra vez la deuda. Momento de definiciones*, ALAI - Agencia Latinoamericana de Información, Quito, enero de 2009
http://www.dhl.hegoa.ehu.es/ficheros/0000/0392/alai-deuda__momento_de_definiciones.pdf

VVAA – Taifa (2010): “Crisis en el Estado español: el rescate de los poderosos, Seminari d’Economia Crítica Taifa, Informes de economía n. 7, Barcelona <http://informes.seminaritaifa.org/informe-07/>

VVAA – Quién debe a Quién? (2011): *Vivir en Deudocracia*, Icaria, Barcelona.
http://www.icariaeditorial.com/pdf_libros/Vivir%20en%20deudocracia.pdf

VVAA (2009): “Apuntes Teóricos para entender la crisis”, *Informes de Economía n°6*. Seminario de Economía crítica Taifa. Junio 2009
http://informes.seminaritaifa.org/files/2009/08/Informe_06_ES.pdf

VVAA (2013) *La trampa de la Austeridad*. IntermonOxfam, Septiembre 2013
<http://www.oxfamintermon.org/ca/documentos/12/09/13/trampa-de-l-austeritat>

Yoke Heong, C. (2009): “Condicionalidad del FMI: ¿La historia se repite?”, *Third World Network*
<http://ifis.choike.org/esp/informes/1106.html>

Amb el suport de:

Ajuntament
de SantCugat

“This report has been produced with the assistance of the European Union. The contents are the sole responsibility of ODG and can in no way be taken to reflect the views of the European Union”